

SOC570 Sociální gerontologie: koncepty a kontroverze

Seminární úkol č. 1

Babí léto od režiséra Vladimíra Michálka je celovečerní film, který se explicitně zabývá osudem starých lidí. Hlavní roli zde představuje pan František, který ačkoliv zrovna oslavil 76. narozeniny, odmítá si připustit svůj vysoký věk a rezignovat na prožívání života. Proto se spolu s jeho kamarádem Edou vtěluje do různých rolí, ve kterých vystupuje v běžném životě a prožívá tak řadu dobrodružství. To se však nelíbí jeho ženě, která Františka vnímá jako bezstarostného snílka, jenž je nezodpovědný a nebere vážně jejich životní situaci a skutečnost, že může kdykoliv jeden z nich zemřít.

Ve filmu se objevila řada témat (viz. příloha), která se pojí se životem starých lidí. Nejvýrazněji jsem vnímala kategorii témat, kterou bych označila jako strach ze smrti. Této kategorii se budu dále věnovat, a to především z toho důvodu, že byla vodící linkou celého filmu. Dané téma bylo zobrazeno z různých pohledů, a tak byly ve filmu představeny odlišné způsoby, jak se může člověk vyrovnávat se smrtí. Objevilo se zde např. téma problematiky mluvení o smrti mezi členy rodiny. Celým filmem se linulo téma strachu a úzkosti ze smrti, a to v několika dimenzích. Patrné byly obavy z vlastní budoucnosti, konkrétně z žádných perspektivních vyhlídek. Strach byl patrný rovněž z umírání blízkých členů rodiny a přátel, kteří jsou ve vysokém věku. S tím se pojily obavy ze zajištění pohřbu, osamocení a z budoucnosti – co bude po smrti nejbližších?.

Smrt je zapotřebí vnímat jako nevyhnutelné zakončení lidských životů. V dnešní době se však lidé nejenom kvůli medicalizaci umírání (Bártlová 2006), ale i díky lepším hygienickým podmínkám a životní úrovni dožívají výrazně vyššího věku než kdy dřív (Bártlová 2005). Zároveň však žijeme v sekularizované společnosti, a tak se lidé obávají smrti více, než tomu bylo v minulosti (Kisvetrová, Králová 2014). K nejvýznamnější změně ve vnímání smrti došlo během 20. století. Dochází k tabuizování smrti a k jejímu přesunu z domácností do zdravotních a jiných institucí (Bártlová 2006; Bowling 1983). Lidé tak nemají ze svého okolí zkušenost se smrtí, což umocňuje úzkost a strach.

Dnešní společnost vytěsňuje smrt spolu s umírajícími osobami z našich každodenních životů. Toto odsouvání umírání do pozadí nazývá Šiklová (2013) vyhoštěnou smrtí. Moderní lidé dle ní nejsou schopni prožít smrt jako něco samozřejmého, co musíme všichni přijmout (Šiklová 2013: 73). Česká republika tak není výjimkou, neboť ani zde se o smrti mezi blízkými příliš nemluví. Na vyřčení posledních přání a slov by však měl být kladen mnohem větší důraz. Jednak by měly dané osoby

dostat prostor sdělit svým blízkým něco ze své minulosti (Šiklová 2013). Z druhého hlediska se může rodina dozvědět o pocitech, které mají staří a umírající lidé.

V souvislosti s tím mohou být vyřčena přání, týkající se toho, jak by měl vypadat odchod ze světa u daných lidí. V prostředí domova si přeje umírat 78% procent české populace (STEM/MARK 2013). Realita je však poněkud jiná a v domácím prostředí umírá pouze 20% až 30% osob (Thönnies, Jakoby 2013). V rámci České republiky tak došlo v roce 2014 k 70% úmrtí ve zdravotních zařízeních (ČSÚ 2014).

Právě prostředí, ve kterém lidé dožívají před smrtí je jedním z nejvýznamnějších faktorů, které mají vliv na (ne)přijímání smrti a strachu, který je s touto životní událostí spojen (Kisvetrová, Králová 2014). Studie dokazují, že lidé žijící se svými blízkými jsou spokojenější a jsou v lepším psychickém rozpoložení než osoby ve vysokém věku, které dožívají v institucích, jež jsou k tomu určeny (Parlar Kilic et al. 2014). Senioři, kteří jsou umístěni do některého z těchto zařízení, pociťují vyšší strach a úzkost z nadcházející smrti (Moreno et al. 2008/2009). Nemají takovou možnost odpoutat se od vidiny neperspektivních vyhlídek a blížíci se smrti, jako je tomu u osob, které tráví čas spolu se svou rodinou. Lidé, kteří mají možnost zažívat rozptýlení, mají lepší vyhlídky při užívání si života a lepšího přijímání nadcházející smrti (Khatri et al. 2012).

Výzkumné otázky

V souvislosti se zadáním a shlédnutím celovečerního filmu o lidech ve vysokém věku bych pro výzkum volila následující výzkumné otázky: Jakým způsobem je vyobrazován život osob ve vysokém věku v českých filmech? Jak je ovlivňován strachem z blížící se smrti? Jak tento obraz odpovídá skutečným obavám ze smrti u osob ve vysokém věku a jak dané osoby prožívají svůj život?. Za účelem zodpovězení těchto otázek bych nejdříve provedla kvalitativní obsahovou analýzu vybraných filmů. Následně bych přistoupila k polostrukturovaným rozhovorům s dotyčnými osobami. Po zajištění potřebných dat bych provedla komparaci obrazu, který je předkládán ve filmech, s tím, který předkládají oslovené osoby. Kvalitativní přístup bych volila z toho důvodu, aby byl dán participantům a participantkám dostatečný prostor k vyjádření toho, jak oni sami vnímají svůj prožitek života a strach ze smrti.

Zdroje

- Český statistický úřad. „Zemřelí podle místa úmrtí, pohlaví a věku“. In: *Český statistický úřad* [online]. 2015 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555203/13006715rf06.pdf/f85b3a6e-cd9d-42f4-93b1-1a186bce857a?version=1.0>
- Bártlová, S. 2005. „Umírání a smrt jako sociální problém“. In: *Sociální práce s rodinou a dětmi* (2) [online]. [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2005-2-090221133420.pdf>
- Bártlová, S. 2006. „Proces medicalizace“. *Kontakt: Odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky* [online]. [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120326192710304486.pdf>
- Bowling, A. 1983. The hospitalisation of death: should more people die at home? *Journal of Medical Ethics*, 9, 3, 158-161.
- Khatri, S., Whiteley, I., Gullick J., Wildbore, C. 2012. Marking time: The temporal experience of gastrointestinal cancer. *Contemporary Nurse* 41, 146-159.
- Kisvetrová, H., Králová, J. 2014. Základní faktory ovlivňující úzkost ze smrti. *Ceskoslovenska Psychologie* [online]. 58(1), 41-51 [cit. 2016-09-26].
- Kilic Serap, P., Karadag. 2014. Investigation of the old age perceptions with the loneliness and depression levels of the elderly living at home. *Turkish Journal of Geriatrics / Türk Geriatri Dergisi* [online]. 17(1), 70-76 [cit. 2016-09-26].
- Moreno, R., De La Fuente Solana, E., Rico, M., Fernández, L. 2008/2009. *Death anxiety in institutionalized and non-institutionalized elderly people in Spain*. *Omega: Journal of Death & Dying* 58, 61-76.
- STEM/MARK. 2013. *Umírání a péče o nevléčitelně nemocné II. Závěrečná zpráva*. [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://www.umirani.cz/sites/default/files/custom-files/cesta-domu-zprava-umirani-a-pece-o-nevylecitelne-nemocne-2013.pdf>
- Šiklová, J. 2013. *Vyhoštěná smrt*. Praha: Kalich.
- Thönnies, M., Jakoby, N. R. 2013. Where People Die. A Critical Review. *Medical Sociology Online*, 7(1):8-19.

Přílohy

Seznam témat:

- 1) Důstojné stáří
  - Představa klidného stáří
  - Úcta ke starým lidem
  - Zasloužený odpočinek v důchodu
- 2) Rodinné vztahy
  - Soužití více generací
  - Péče o staré rodiče
  - Umístění do pečovatelského domu
- 3) Partnerské vztahy
  - Péče mezi partnery
- 4) Strach ze smrti
  - Mluvení o smrti
  - Umírání blízkých, přátel
  - Co bude po smrti?

- Samota
  - Umírání doma X ve zdravotnických institucích
  - Pohřeb
  - Žádné vyhlídky
- 5) Trávení volného času
- Přátelství